

HÁSKÓLI ÍSLANDS

Glataður tími, glötuð tunga Íslenskan og snjalltækin

Dagur prents og miðlunar 2017

Eiríkur Rögnvaldsson

Háskóla Íslands

Staða íslensku í samfélaginu

- Íslenska er notuð á öllum sviðum samfélagsins
  - í stjórnkerfinu
  - í menntakerfinu
  - í verslun og viðskiptum
  - í fjölmiðlum
  - í menningarlífinu
  - á netinu
  - í daglegum samskiptum fólks
- Stendur hún þá ekki mjög sterkt?

Skiptar skoðanir um framtíð tungunnar

- Gunnar Smári Egilsson (*Fréttatíminn*, 7.3. 2015)
  - Þegar maður þælir í því er augljóst að íslenskan mun deyja út á næstu 50 til 70 árum. Alla vega sem fullburða tungumál í fjölþættum samskiptum fólks.
- Tryggvi Gíslason (*Eyjan*, 10.12. 2015)
  - [...] íslensk tunga hefur aldrei staðið sterkar sem lifandi þjóðtunga í margskiptu þjóðfélagi en nú [...] íslenska [...] mun lifa um ófyrirsjáanlega framtíð.
- Hvor hefur rétt fyrir sér? Kannski báðir?

Aukið álag á íslenskuna

- Staðan virðist vissulega góð á yfirborðinu
  - en hún er brothætt
  - ekki þarf mikið til veikja undirstöðurnar
- Álag á íslenskuna hefur aukist mjög mikið
  - á undanförnum þremur til fimm árum eða svo
  - og mun fyrirsjáanlega aukast enn á næstunni
- Fyrir því eru ýmsar ástæður
  - flestar utanaðkomandi og óviðráðanlegar
  - tengjast þjóðfélags- og tæknibreytingum

Utanaðkomandi aðstæður

- Miklar breytingar hafa orðið á örfáum árum:
  - snjalltækjabyltingin
  - gagnvirkir tölvuleikir
  - YouTube- og Netflix-væðingin
  - ferðamannastraumurinn
  - fjölgun fólks með annað móðurmál
  - háskólastarf á ensku
  - alþjóðavæðingin
  - talstýring tækja

Ferns konar hugsanlegar afleiðingar

- Áhrif frá ensku aukast
  - í orðaforða, setningagerð, beygingum, framburði ...
- Íslenskt ílag minnkar
  - börn á máltökuskeiði heyra minni íslensku
- Notkunarvið íslensku skerðist
  - í ferðapjónustu, viðskiptalífi, tölvusamskiptum ...
- Virðing fyrir tungumálinu minnkar
  - það fer að þykja hamlandi og hallærislegt
- Er íslenskan þá kannski deyjandi?

Spádómur Rasks 1813

- Annars þér einlæglega að segja held ég, að íslenskan bráðum muni útaf deyja;
  - reikna ég, að varla muni nokkur skilja hana í Reykjavík að 100 árum liðnum, en varla nokkur í landinu að öðrum 200 árum þar upp frá, ef allt fer eins og hingað til og ekki verða rammar skorður við reistar
- $1813 + 100 + 200 = 2113$
  - verður íslenska í andarslitrunum um aldamót?
  - eða er bara verið að hrópa „úlfur, úlfur“?

Aðstæður andstæðari en nokkru sinni

- Meira og víðtækara áreiti
  - enskan í málumhverfinu er meiri og á fleiri sviðum en nokkru sinni fyrr
- Yngri viðtakendur
  - enskt máláreiti nær til yngri barna en áður, bæði gegnum snjalltæki og sjónvarpsáhorf
- Gagnvirkni
  - enskunotkun barna og unglunga er mun gagnvirkari en áður – ekki bundin við einhliða miðlun

Áhrif snjalltækja á máltöku

- Máltaka barna fer fram á fyrstu æviárunum
  - einkum fyrstu 6-9 árin – lokið fyrir kynþroskaaldur
- Börn læra málið sem notað er í umhverfinu
  - en til þess þarf að tala við þau og hlusta á þau
  - einhliða miðlun (t.d. sjónvarpsáhorf) nægir ekki
- Snjalltækjavæðing getur truflað máltökuna
  - ef börn og fullorðnir tala minna saman
  - og börnin fá ekki nægilega málörvun á móðurmáli
  - en eru e.t.v. í gagnvirkum samskiptum á ensku

Hver er staðan – hvað er vitað?

- Hversu mikil er netnotkun barna?
  - [46% barna](#) notuðu netið innan við 7 ára aldur 2013
- Hversu mikil er snjalltækjanotkun barna?
  - ekki vitað en hefur aukist gífurlega á fáum árum
- Hefur net-/snjalltækjanotkun áhrif á orðaforða?
  - [margt](#) bendir til þess
- Hefur snjalltækjanotkun áhrif á tengslamyndun?
  - [ný rannsókn](#) bendir til þess

Kvarði UNESCO um lífvænleik tungumála

Degree of endangerment	Intergenerational Language Transmission
Safe	The language is spoken by all generations; intergenerational transmission is uninterrupted
Vulnerable	Most children speak the language, but it may be restricted to certain domains (e.g., home)
Definitely endangered	Children no longer learn the language as mother tongue in the home
Severely endangered	The language is spoken by grandparents and older generations; while the parent generation may understand it, they do not speak it to children or among themselves
Critically endangered	The youngest speakers are grandparents and older, and they speak the language partially and infrequently
Extinct	There are no speakers left

Endurmat á lífvænleik

- András Kornai, *Digital Language Death 2013*:
  - Digital ascent is the [...] process whereby a language increasingly acquires digital functions and prestige as its speakers increasingly acquire digital skills.
  - [T]he vast majority (over 95%) of languages have already lost the capacity to ascend digitally.
- Könnun META-NET á stöðu 30 evrópumála 2012
  - 2/3 málanna (21 af 30) eru talin í hættu stödd
  - halda ekki í við öra þróun samskipta- og tölvutækni
  - eiga á hættu stafrænan dauða (e. *digital death*)

Þrjú dauðamerki tungumála skv. Kornai

- Signs of imminent death observable in advance:
  - First, there is *loss of function*, seen whenever other languages take over entire functional areas such as commerce.
  - Next, there is *loss of prestige*, especially clearly reflected in the attitudes of the younger generation.
  - Finally, there is *loss of competence*, manifested by the emergence of ‘semi-speakers’ who still understand the older generation, but adopt a drastically simplified (reanalyzed) version of the grammar.

Íslensk málstefna, 2009 – meginmarkmið

- Að íslensk tunga verði nothæf – og notuð – á öllum þeim sviðum innan tölvu- og upplýsinga-tækninnar sem varða daglegt líf alls almennings
  - Þetta merkir í fyrsta lagi að viðmót algengs hugbúnaðar þarf að vera íslenskt;
  - í öðru lagi að til þarf að vera ýmiss konar hugbúnaður sem liðsinnir og leiðbeinir notendum við notkun íslensks máls;
  - og í þriðja lagi að unnt á að vera að nota íslensku sem samskiptamál við ýmiss konar tölvu- og tæknibúnað

Máltækni snýst ekki bara um málvernd

- Þróun íslenskrar máltækni er mikilvæg fyrir
  - jafnrétti og mannréttindi
  - tækniþróun og nýsköpun
  - hagkvæmni og hagræðingu í fyrirtækjarekstri
  - skilvirkni í opinberri þjónustu
  - hraða og öryggi í heilbrigðisþjónustu
  - almannavarnir við náttúruvá
- Máltækni snertir öll svið mannlífsins
  - eins og tungumálið

Forsendur íslenskrar máltækni

- Hugbúnaður, m.a. til að
  - greina íslensk hljóð, orð, beygingar, setningagerð
  - þýða milli íslensku og annarra tungumála
  - mynda íslensk máhljóð, orð og setningar
- Gagnasöfn, m.a.
  - orðasöfn með beygingum orða
  - setningafræðilega greind textasöfn
  - orðasöfn með merkingarvenslum
  - söfn af upptökum talaðs máls

Alþingi, á degi íslenskrar tungu, 16.11. 2015

- Yfirlýsing mennta- og menningarmálaráðherra:
  - Það verður að vera þannig, og það verður þannig, að á næstu missirum og árum verði tryggt að nægjanlegt fjármagn fái til að vinna þá vinnu sem nauðsynleg er til að íslenskan verði gjaldgeng í hinum stafræna heimi.
  - Kostnaðurinn við það er nefnilega ekki nema brotabrot af þeim geipilega kostnaði sem á okkur mundi falla ef brotnaði undan tungumálinu.

Staðan nú

- Stýrihópur skipaður í lok október 2016
  - með fulltrúum ráðuneytis og Samtaka atvinnulífsins
  - til að gera áætlun um uppbyggingu máltækni
- Áætlun á að liggja fyrir í vor
  - mikilvægt að einstök verk fari af stað sem fyrst
  - og ekki verði frekari tafir á uppbyggingu máltækni
- 8 ár að verða liðin frá samþykkt málstefnunnar
  - á meðan brotnar undan tungumálinu
  - glötuð tunga verður ekki endurheimt!

Takk fyrir áheyrnina!

eirikur@hi.is